

הרב יגאל לרר שליט"א

ר"מ בישיבת מרכז הרב

בענין חיוב האב לזון בניו ובנותיו

עיה"ק ירושלים תובב"א

יום ראשון בשבת פרשת מטות מסעי תשנ"ג

לכבוד מרן ראש הישיבה מו"ר הגאון רבי אברהם אלקנה כהנא שפירא שליט"א
שלום וברכה

בעקבות החידושים הרמים ששמעתי מפי מעלת כת"ר שליט"א אמש לאחר סיום תפילת המוסף דפרשת פנחס, בבואי בדברים לפני מעכ"ת בהיכל ישיבתנו הק' בענין חיוב מזונות האב לבניו, נתעוררתי על כמה דברים בענין הנ"ל ואמרתי לרשמם על גליון ולהביאם לפני מעכ"ת.

ואקדים בכמה ענינים בענין טובת הילד ומתוך כך אכנס בענין חיוב מזונות האב לבניו ובנותיו:

בשו"ע בסימן פ"ב סעיף ה': "האשה שנתגרשה אין כופין אותה להניק את בנה וכו'... בד"א שלא הניקה אותו עד שהכירה אבל אם הכירה וכו'... כופין אותה וכו'" וכתב בשו"ת מהרשד"ם אע"ז סי' קצ"ג "ולענין אם מחויב ליתנו לאמו זה פשיטא יותר מביעתא בכותחא מכמה טעמים... ועוד דכופין על מדת סדום דכיון דצריך לשלם למינקת אחרת למה לא יתן אותו השכר לאם שהוא היותר יפה לתינוק, ועוד שכל בי"ד אביהם של יתומים ויש להם לראות תקנת היתום וכשם שמחייבים אותו בי"ד לפרנס לתינוק כך מחייבים אותו על האופן שהוא יותר טוב לתינוק" עכ"ל.

ושם בסעיף ז': "ואחר ו' שנים יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות" ובח"מ שם (ט) כתב "דיש לדקדק דמשמע אם האם מוחלת על המזונות תוכל להחזיק בנה אצלה" עכ"ל,

וזוהי שיטת המהר"ם אלשיך סי' ל"ח דכתב: "הן אמת דמלישנא דהרמב"ם ז"ל איכא למילף דמציא לעכבו אמו בהדה דכתב בפ' הנזכר [הל' אישות פ"כא הל' י"ז] ואחר ו' שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו לא אתן לו מזונות ע"כ משמע דאי לאו מטעמא דמזונות שהוא אינו חייב לזונו אחר ו' מדין התורה לא הוה אלים כחו להפרידו מאמו" עכ"ל.

וכן הוא במהר"י בן לב סי' ע"ד ח"א: "ועל מה ששאל השואל וכו'... מכאן יראה דבנידון דידן אם תרצה האשה לזון את בניה ממעשי ידיה אם יספיקו לה וכו'... הרשות בידה, אלא שיראה מתוך דברי הטורים שהרשות ביד האב לקחת את בניו עמו אחר שש שנים ואין הרשות בידה לעכבו אצלה וכו'... עכ"ל. ושיטה זו האחרונה דמביא המהר"י בן לב דהאב הוא הקובע בענין החזקת הבן לאחר ו', ומה שכתוב כאן דיכול האב רק לאיים על המזונות זהו במציאות שאינו רוצה

להחזיק בבו אלא רק רוצה להפטר מהמזונות מפני שהבן אינו אצלו, זוהי בעצם שיטת המבי"ט ח"א סי' קס"ה עי"ש.

ומצאנו בתשוב' הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' ל"ח דכתב בענין מקומו של הילד - במי שהניח בן קטן - אם אצל האם או אצל יורשי האב, מן הגמ' בכתובות קב: דמניחים אותו אצל אמו ולא אצל יורשי אביו משום מעשה שהיה שהרגוהו משום ירושתו, דעיקר הקובע הוא טובת הילד וכפי שגם הביא המבי"ט שם בתשובה, ומכאן אפשר לומר דכל טענת האב, בענין מזונות בנו כשאינו רוצה להיות אצלו, זה דווקא אם המצב נובע ממניעת הבן מלהיות אצל אביו אבל אם בי"ד קבעו כך משום טובת הילד, אין האב יכול להפטר ממזונות בנו.

ויש לדון בעצם טענה זו של האב דאחר שיש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות, ממה נובעת טענה זו.

והיה מקום לומר דהוא משום קנס, דיש אפשרות לאב לקנוס את בנו כשאינו מקיים את הנדרש ממנו להיות אצל אביו.

וזה אינו נראה לומר דהוי משום קנס, ולכן יותר מסתבר להסביר זאת שכיון שכל הענין דעל הבן להיות אצל אביו הוא משום חינוך הבן - וכפי שמוכח מהראב"ד ומגיד משנה שם ברמב"ם הל' אישות פרק כ"א הי"ז ושאר מפרשים על הרמב"ם וש"ע כאן - לכן י"ל דגם ענין זה של פטור מהמזונות הוא כלי כפיה להביא את הבן אצלו ע"מ לחנכו, וגם איום זה של פטור ממזונות הוא חלק מחינוך הבן, וכפי שאומרת הגמ' בכתובות נ. באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתיים עשרה שנה, וכתב רש"י שם: אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים - מכאן ואילך יורד עמו לחייו, וברש"י שם: לרדותו ברצועה ובחוסר לחם - ואף שכאן מדובר עד גיל י"ב, אעפ"כ כיון שרוצה הבן לחיות בנפרד מאביו ולמנוע מעצמו את כל חינוך האב ולא רק שאינו רוצה ללמוד כפי שמעמיד רש"י את הגמ' בכתובות, לכן שייך גם דרכי חינוך של יורד עמו לחייו למנוע ממנו לחם אף עד גיל י"ב.

ולפי"ז יש להסביר את הלשון "יש לאב לומר..." דמשמע מיניה לשון מצוה ולא לשון אפשרות. דלשון: "יש על האב לומר" אפשר להסבירו כאפשרות ביד האב לומר, ואפשר להסבירו כמצוה על האב לומר, ואם נסביר זאת כאחת הדרכים לחנך הבן שפיר נסביר את לשון הרמב"ם "דיש על האב לומר" כמצוה על האב לומר מדרכי החינוך.

ויש עוד להסביר את ענין איום האב על מזונות בנו מכח עצם מהות חיובו של האב לזון את בנו, דלפני גיל ו' הוא משום מזונות אשתו וכדברי הר"ן סופ"ה דכתובות דמדין מזונות אמם נגעו בה, ולאחר גיל ו' הוא מדין צדקה וכפי שכתב הרמב"ם פ"ב מהל' אישות הל' י"ד וט"ו. וכיון שלאחר גיל ו' הוא מדין צדקה יכול האב לומר דאין בחיובו לזון את בנו מדין צדקה היכן שהבן נמצא, אלא רק אם יבוא אצלו יזון אותו מדין צדקה, אבל לרדוף אחריו לכל מקום שנמצא ע"מ לזונו מדין צדקה זה אינו חיוב עליו.

והנה י"ל דעל עצם חיוב האב במזונות בניו לאחר גיל ו' שהבאנו בפשטות מדברי השו"ע סימן ע"א ומדברי הרמב"ם פרק י"ב מהל' אישות הי"ד וט"ו דהוי מדין צדקה, הנה יש לדקדק מדברי השו"ע הנ"ל שמבוססין על דברי הגמ' בכתובות מט: באושא התקיננו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים וכו' וכתב המחבר זז"ל: "משם ואילך זנן כתקנת חכמים עד שיגדלו ואם לא רצה וכו'... ואין כופין אותו לזונן בד"א בשאינו אמוד אבל אם היה אמוד שיש לו ממון שראוי ליתן צדקה המספקת להם מוצאים ממנו בע"כ משום צדקה וכו'..." עכ"ל. וההבנה הפשוטה כדלעיל, דבכל מקרה הזן בניו ובנותיו הגדולים הוא משום צדקה, אלא שאם הוא אמוד כופין אותו ואם אינו אמוד אין כופין אותו אלא מביישין אותו, וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' רנ"א סעיף ג': "והנותן לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן וכו'... הרי זה בכלל צדקה ולא עוד אלא שצריך להקדימו לאחרים ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו [וכדכתב בשו"ת מהרשד"ם אהע"ז סי' קצ"ג דהקרובים מחוייבים לפרנס ועליהם מוטל עשה דוחי אחיך עמך וכו'... עי"ש].

אלא שהנה יש לדקדק ולומר בדברי המחבר הנ"ל, דאמנם עצם הניתנה כאשר הוא נותן הכסף למזונות בניו הגדולים הרי מקיים בכך מצות צדקה, אבל עצם חיוב הניתנה אינו מכח צדקה אלא מכח תקנת אושא דאמנם מתבססת על ענין מצות צדקה אבל עצם החיוב הוא תוספת על סתם מצות צדקה. דראשית היה מקום לטעון דאם הוא מדין צדקה ממש א"כ אמאי בעינן לתקנת אושא לחייבו לזונם, ומשמע מיניה דעצם חיובו הוא מכח התקנה ולא מכח חיוב צדקה, ושנית שהרי הכא עסקינן באינו אמוד, ומכח חיוב צדקה כיון שאינו אמוד ממילא ליכא עליו חיוב צדקה בסדר גודל כזה של ממון המתאים לזון את בניו ובנותיו, דמכח צדקה מחויב רק לפי מה שנקבע בהל' צדקה בהתאם לממון הנמצא ברשותו, ובכ"ז תקנו חז"ל שיתחייב האדם לזון את בניו ובנותיו אף שמדין צדקה אין עליו חיוב ביחס לגודל סכום הממון הנמצא ברשותו שיהא מחויב לתת צדקה כשיעור מזונות בניו ובנותיו.

ואף שמצד זה - דאמאי בעינן לתקנת אושא אם גם יש חיוב מצד חיוב צדקה - י"ל דאין ראייה, דאפשר לומר דאכן יש עליו חיוב צדקה, ואף שמחויב להחיותם מדין הקרוב קרוב קודם מ"מ אולי ירצה להפנות את מצות הצדקה לניתנה לעניים בסתמא, ועל כך באה תקנת אושא שיפנה את הכסף בדווקא לקרוביו דהיינו לבניו במקרה דנן. מ"מ בעצם העובדה דכאן עסקינן בדלא אמיד וממילא ביחס לממונו יכול להיות דאינו מחויב כלל במצות צדקה בסדר גודל כזה שישפיק לזון את בניו, שפיר יש להוכיח דהכא החיוב לזון את בניו הוא לא מדין צדקה אלא מכח תקנת אושא. ואף שעצם נתינת הכסף הוא בוודאי מדין צדקה שמקיים בכך מצות צדקה מ"מ עצם החיוב לתת נובע מתקנת אושא ולא מחיובו מדין צדקה שהרי מדובר כאן באינו אמוד.

וכן מוכח גם לשון המחבר הנ"ל באהע"ז סי' ע"א סעיף א' שרק בהמשך כשדיבר על אמוד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם, רק אז כתב שמוציאין ממנו בע"כ משום צדקה, דמשמע דעד כאן כשדיבר באינו אמוד הרי עצם החיוב לתת לא היה מדין צדקה אלא מכח תקנת אושא. וכן מוכח מלשון הרמ"א שם

בסעיף ב' לענין ההולך למדינת הים דאם הוא אמוד זנין בניו בכל ענין משום צדקה דמשמע מיניה דאם אינו אמוד אין לחייבו כלל מדין צדקה אלא רק מכח תקנת אושא לזון בניו ובנותיו. ואף שאכן בעצם הנתונה מקיים מצות צדקה מ"מ לחייבו אי אפשר מדין צדקה דבאינו אמוד מיירי הכא דלפי כמות ממונו אינו מחויב לזון בניו מדין צדקה, ועל כך באה תקנת אושא על החיוב לזונם אף שאינו אמוד, ומ"מ אין בתקנה דרכי כפיה אלא רק דרכי ביוש ברבים ע"מ לכופו עי"כ שיתן המזונות.

וממילא מה שבררנו לעיל בטעם טענתו של האב לאחר ו' דיש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות ממה נובעת טענה זו, לפי הדיוק שדייקנו בדברי המחבר שעצם החיוב לתת באינו אמוד מדין צדקה אלא מכח תקנת אושא, הרי ששייך שפיר לומר טעם הראשון דלעיל שזה מדרכי החינוך להביאו אצלו ע"מ לחנכו, ואילו טעם השני: דהוי מגדרי צדקה דיכול לטעון דאינו מחויב לפרנסו מדין צדקה ולהביא את פרנסת בנו היכן שבנו נמצא, זה אינו, דבשלמא אם אכן היה חיובו נובע מדיני צדקה היה שפיר יכול לטעון טענה מעין זו, הנובעת מדמיון חיוב המזונות לדיני צדקה, אבל לפי מה שדייקנו דאין חיובו מדין צדקה באינו אמוד אלא רק מכח תקנת אושא ע"כ אין מקום כלל לטענה מעין זו אם אכן טענה זו היא נובעת מגדרי דיני צדקה, והכא אף שבעצם הנתונה הוא מקיים מצות צדקה מ"מ החיוב גופא אינו מדיני צדקה אלא מכח תקנת אושא שהרי מדיני צדקה אפשר שהוא בכלל פטור מלזון את בניו כיון שאינו אמוד ואין לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם ע"מ לזונם וכדי פרנסתם.

וא"כ לפי"ז י"ל דמה שחידש כבוד מו"ר מעכ"ת מרן ראש הישיבה שליט"א בענין מזונות לבנו החוצפן דמחויב האב ליתן - ואינו יכול להפטר ממזונותיו בטענה שאינו רוצה לזון בן המתחצף לאביו - כמו שמחויב ליתן צדקה לעני החצפן, לענ"ד יש לכאורה לומר דתליא בהא דאמרנו לעיל: דכל זה אתי שפיר אם אכן נסביר שחיוב הנתונה כאן במזונות בנו למעלה מגיל ו' הוא אכן מדין צדקה, דשפיר יש לדמות מזונות בניו לאחר גיל ו' לדיני צדקה, אבל אם נאמר כפי שדייקנו בדברי המחבר לעיל דעצם החיוב באינו אמוד הוא מתקנת אושא ולא מדיני צדקה אף דמקיים דיני צדקה בעצם הנתונה, א"כ שפיר יוכל האב לטעון דאינו רוצה לזון את בנו החוצפן ע"מ לחנכו להפסיק להיות חוצפן ולאחוז בשבט המזונות ע"מ לכופו ללכת בדרכי המידות הישרות ולא נוכל לדמות חיוב מזונות באינו אמוד לדיני צדקה, דבאינו אמוד אכן חיובו נובע מתקנת אושא ולא מדיני צדקה כדלעיל לעומת אמוד שעדיין י"ל דחייב אף מדיני צדקה.

והנה זה ברור שטענה זו של האב שיכול לאיים עם מזונות בנו בתנאי שיהיה עמו, ודאי שיכולה להאמר ע"י האב בין באינו אמוד שאין כופין על כך, ואף באמוד שכופין על כך ומ"מ כאן לא יכפו אותו בי"ד, דאין בי"ד כופין משום צדקה אלא בטענה שרוצה להיפטר בסתמא אבל בטוען טענה שאין בנו רוצה להיות עמו בזה לא יכפו אותו בי"ד לזוננו אף מדין צדקה, שהרי המחבר כשהביא הלכה זו בסימן פ"ב סעיף ז' נקט טענה זו בסתמא וממילא משמע דפסק כן בין באינו אמוד ובין באמוד, דאיל"ה הו"ל לפרש דטענה זו היא טובה רק באינו אמוד אבל באמוד

דכופין אותו יכפו אותו אף כאן. ועוד דהסברה אומרת דכל הלכה זו שיכול האב לטעון דאינו זן בנו משום שאינו אצלו קאי רק לאמוד או בעיקר לאמוד, משום דבאינו אמוד בכל מקרה אין כופין אותו אף באינו טוען שום טענה ע"מ להצדיק את דרכיו שאינו זן את בניו, ואילו באמוד שכופין אותו כאשר אינו זן, אתא לאשמעינן הכא דבטענה מעין זו שאין בנו רוצה להיות עמו שפיר לא כפינן ליה - ומ"מ עדיין יש נפק"מ גם באינו אמוד בטוען טענה זו שרוצה שבנו יהיה עמו לענין לביישו ברבים.

אלא שזה יש לברר, האם אפשרות טענה זו של האב כאן נובעת מעצם מהות סוג ההתחייבות כאן לזון את בניו - או מדין צדקה או מתקנת אושא גרידא כפי שדייקנו לעיל - [דהיינו או ממצות התורה או ממצות חכמים] אבל אם אכן היה חובו גמור לזון את בניו לא היה יכול כלל לתלות את פרעון חובו בחיוב בנו לשהות אצלו בצוותא ע"מ לחנכו, או שמא נאמר שעל אף מהות החיוב כאן מ"מ כח הטענה זו של האב אינו נובע מכך, ואף אם היה חייב האב לזון את בניו מחיוב גמור עדיין היה יכול לטעון טענה זו.

וכוונתי לנפק"מ במציאות שחיוב מזונות נובע מחיוב ממש של התחייבות כמו למשל באימוץ ילד האינדא דחיוב מזונות של האב המאמץ כלפי הילד המאומץ הוא בגדר התחייבות שקבל האב המאמץ עליו מרצונו והוי כחוב רגיל - וכפי שכתבו הדיינים הגאונים בפד"ר (ח"ג עמ' 112 ד"ה ואף וגם שם בעמ' 113 ד"ה אכן), שגם התחייבות מכח אימוץ אינה כהתחייבות בכדי רק כתמורה עבור זה שהבן ע"י אימוצו נחשב כבנו ונקרא על שמו ודמיא שפיר להתחייבות של הלואה שקבל ממנו ממון בעין שע"כ נובע חיובו של הלואה וכמו"כ הכא קבל האב המאמץ הנאה מעצם האימוץ הנחשב כתמורה להתחייבות האב המאמץ לזון את בניו, ואף שהעלו שם דעפ"י דברי הב"י בטור חו"מ סי' צ"ז יוצא איפוא דגם בבן המאומץ הסמוך על שלחן הוריו המאמצים הרי הם בגדר כמו מזונות אשתו ובני ביתו דגדר חיובם הוא אך ורק עם בוא הצורך והזמן לזון, ולא דמיא לחוב שנתחייב מלכתחילה בבת אחת כמו בנתחייב לזון את בת גרושתו ומתחייב לשלם מדי חודש בחדשו סכום מסוים בעד החזקת הבת המאומצת, מ"מ זה אינו משנה לעצם היסוד שאמרנו לעיל שעצם החיוב לזון את הבן המאומץ נובע מהתחייבות האב המאמץ מרצונו החפשי ובכך שונה הוא מעצם ההתחייבות לזון את בניו שנובע מחוב מדין צדקה או מתקנת אושא שאף הוא מבוסס על דיני צדקה, וכאן הוא חוב גמור מדין התחייבות הבעל דבר, ואף שמדובר בחוב שאין לו קצבה כבר כתבו שם בעמ' 116 ד"ה שאלה שאין לערער התחייבות של אימוץ מטעם שאינו קצוב גם להסוברים דהתחייבות בדבר שאינו קצוב אינה מועילה אפילו בקנין ושטר, מלבד זה שבכל אימוץ יש גם גדר צדקה שנכלל בעניני נדר ושבועה ואינו ענין לאסמכתא ולאינו קצוב.

דאם נאמר דכח טענת האב כאן למניעת מזונות בנו כיון שאינו אצלו, נובע מעצם מהות חוב המזונות דאינו אלא מגדרי צדקה, או מדאורייתא באמוד או מתקנת אושא כדלעיל באינו אמוד, א"כ בחיוב מזונות האב המאמץ דאינו אלא חוב רגיל לא נוכל לבוא מכח הלכה זו אלא נצטרך לבדוק בדיני הלואה אם אכן מחויבות

של הבן המאומץ כלפי אביו המאמץ תלוי בעצם תשלום מזונות האב מכח התחייבותו אי לאו, אבל כלל אינו נובע מהלכה זו באהע"ז סי' פ"ב סעיף ז'. ואם נאמר דהלכה זו כאן אינה נובעת כלל מעצם גודל ומהות חיובו של האב אלא אף אם היה חיובו גמור גם אז היה יכול לטעון טענה מעין זו, אם כן אף בהתחייבות של אב המאמץ כלפי בנו המאומץ לזונו, יוכל לטעון טענה מעין זו מכח הלכה זו כאן.

ואכן אם נאמר דהוי מדרכי חינוך כפי שכתבנו לעיל שעי"כ יכול האב לגרום להחזקת בנו תחתיו ע"מ לחנכו, א"כ בודאי שי"ל שטענה זו גם יוכל לטעון האב המאמץ שלקח על עצמו לחנך בנו המאומץ כבנו לכל דבר. אבל אם נאמר שכח טענה זו נובע מגדרי דיני צדקה, שאין בחיובו לזון את בנו מגדרי צדקה אם בנו נמצא במקום אחר, וביכולתו לומר לו תבוא ותיזון תחתי בביתי, כפי שבאפשרותו לומר כן לכל עני הבא להתפרנס ממנו, א"כ הכא בילד מאומץ שזהו חוב גמור לבנו המאומץ הרי שלכאורה יצטרך להוליך את מזונותיו לכל מקום שימצא שם בנו, אא"כ נבוא מכח סברא ואומדנא שגם כאן עצם חיוב המזונות של האב המאמץ תלוי בקיום תנאי הבן המאומץ להיות בבית הוריו המאמצים.

ואסיים בברכה בתודה ובהוקרה לכבוד מו"ר מרן רה"י שליט"א

ירחמיאל יגאל לרר